

POROČILO

Identifikacija lokacij gnezdišč velikega škurha *Numenius arquata* na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje v letu 2015

pripravila: Katarina Denac

Ljubljana, 17. junij 2015

Slika na naslovnici: Veliki škurh *Numenius arquata* (foto: Andreas Trepte, www.photo-natur.de)

Predlog citiranja:

Denac, K. (2015): Identifikacija lokacij gnezdišč velikega škurha *Numenius arquata* na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje v letu 2015. Naročnik: Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje. DOPPS, Ljubljana.

KAZALO

POVZETEK	4
ABSTRACT	4
UVOD	5
RAZŠIRJENOST IN ŠTEVILČNOST V SLOVENIJI	5
HABITAT IN GNEZDITVENE GOSTOTE	5
NAMEN ISKANJA GNEZD	5
METODA	6
POPIS TERITORIALNIH PAROV	6
ISKANJE GNEZD	7
REZULTATI	10
POPIS TERITORIALNIH PAROV	10
ISKANJE GNEZD	12
DISKUSIJA	20
STANJE POPULACIJE VELIKEGA ŠKURHA NA LJUBLJANSKEM BARJU V LETU 2015	20
OGROŽENOST V EVROPI IN SLOVENIJI	20
VARSTVO VELIKEGA ŠKURHA	22
KOMENTAR METODE ISKANJA GNEZD	23
VIRI	24

POVZETEK

Leta 2015 je bilo na Ljubljanskem barju zabeleženih 6 teritorialnih parov velikega škurha *Numenius arquata*, od katerih pa je le eden uspešno gnezdil (lokacija Za Čudnovim grabnom, severno od Naravnega rezervata Iški morost). Za ta par je bilo sklenjeno pogodbeno varstvo z lastnikom, da se osrednji del travnika z gnezdovim velikega škurha (3 ha) pokosi šele po 30.6.2015. Za varstvo vrste je nujno povečanje površine pozno košenih ekstenzivnih travnikov na Ljubljanskem barju, saj je sedanja populacija premajhna in s prenizkim gnezditvenim uspehom, da se bi dolgoročno lahko ohranila. Vrsti grozi izumrtje, sedanje slabo stanje populacije pa že pomeni kršenje nacionalne in evropske zakonodaje.

ABSTRACT

In 2015, six territorial pairs of Eurasian Curlew *Numenius arquata* were registered at Ljubljansko barje, of those only one successfully breeding pair (location »Za Čudnovim grabnom«, north of Nature Reserve Iški morost). For this pair a contract was signed with the owner to ensure late mowing (after 30.6.2015) of the central part of the meadow where the nest was located. It is of utmost importance for the protection of this species to enlarge the surface of late mown, extensively managed meadows at Ljubljansko barje. Its present population is not numerous enough and has too low breeding success to persist in the long term. The species is threatened with extinction and the present poor status of its population can already be seen as a violation of national and European legislation.

UVOD

Razširjenost in številčnost v Sloveniji

Slovenija predstavlja južno mejo areala velikega škurha v Evropi, kjer večina populacije gnezdi v Veliki Britaniji, evropskem delu Rusije, na Finskem in Švedskem (Bednorz & Grant 1997, BirdLife International 2004).

Veliki škurh je v Sloveniji zelo redek gnezdilec. Zanesljivo gnezdi le na dveh lokacijah, in sicer na Ljubljanskem barju ter Cerknškem jezeru (NOAGS 2015, DOPPS *neobjavljeno*). Za Ljubljansko barje je bila v preteklih 20-25 letih gnezditvena populacija ocenjena na 5-10 parov (Trontelj 1994, Tome *et al.* 2005), v letih 2002-2004 na osem parov (Remec 2007) in v obdobju 2010-2014 na 6-12 parov (Denac 2012 & 2014; ocena je izdelana na osnovi vsakoletnih štetij teritorialnih osebkov / parov, ki pa ne vključujejo iskanja gnezd). Populacija na Cerknškem jezeru je bila v okviru popisov vodnih ptic ocenjena na 2-5 parov v letu 2007 (Bordjan 2012), gnezdenje pa je bilo z najdbo gnezda na Osredkih tam prvič nedvoumno potrjeno leta 1996 (Fekonja 2007). Veliki škurh je za obdobje gnezdenja kvalifikacijska vrsta območij Natura 2000 Ljubljansko barje in Cerknško jezero (Ur. l. RS 33/2013), kar pomeni, da je Republika Slovenija dolžna zagotavljati njegovo ugodno ohranitveno stanje.

Habitat in gnezditvene gostote

Gnezditveno ekologijo velikega škurha na Ljubljanskem barju je raziskoval Remec (2007), ki je ugotovil, da je bilo 11 od 12 najdenih gnezd (92%) v letih 2002-2004 zgrajenih na ekstenzivnih vlažnih travnikih, vsa pa so bila vsaj 100 m oddaljena od strnjenih sestojev drevja in grmovja. To vrsti zagotavlja večjo varnost pred plenilci (Valkama *et al.* 1999). Tudi Vukelič (2005) je pojavljanje velikega škurha na Ljubljanskem barju potrdila le na pozno košenih vlažnih travnikih - steljnikih. Gnezdo je skrito v visoki vegetaciji (Valkama *et al.* 1998, Grant *et al.* 1999), za prehranjevanje pa potrebuje predvsem mokrotne travnike, redkeje hrano išče na poplavljenih njivah (Berg 1994, Grant *et al.* 2000, Boschert 2004, Remec 2007). Teritorij posameznega para na Ljubljanskem barju je velik 21-55 ha (povprečno 39 ha; Remec 2007), na Švedskem pa na primer 45,2 ha (Berg 1993). Na Ljubljanskem barju vrsta dosega ekološke gostote 1,1 parov/km² (Remec 2007), v tujini pa od 0,1-16,1 parov/km² (podatki za Švedsko, Finsko in Nizozemsko; Berg 1994, Valkama *et al.* 1999, Gerritsen 2002).

Namen iskanja gnezd

V letu 2015 se je Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje (dalje JZ KPLB) odločil, da skuša s ciljnim opazovanjem 5-7 parov na lokacijah, kjer so bili v popisu aprila 2015 zabeleženi veliki škurhi, najti lokacijo njihovih gnezd (na travnik natančno). JZ KPLB je nameraval na osnovi teh podatkov pristopiti do lastnikov travnikov na vsaj treh gnezdiščih velikega škurha in se dogovoriti za pozno košnjo, ki bi škurhovim mladičem omogočila preživetje.

METODA

Popis teritorialnih parov

Popis poteka na vnaprej določenih popisnih točkah, ki so razporejene na območju znanega pojavljanja velikega škurha na Ljubljanskem barju. Vsak popisovalec ima 1-2 popisni točki, na katerih skupaj popisuje 2 uri (če ima dve točki, to pomeni po 1 h na vsaki; začetno točko si v tem primeru izbere sam).

Po prihodu na točko z daljnogledom, še bolje pa s teleskopom pregledamo vse odprte površine, na katerih bi se lahko zadrževal škurh. Če opazimo škurha, na karto zarišemo njegovo lokacijo, in sicer s krogcem, v katerem je zaporedna številka (številčimo od 1 → n). Za vsakega škurha uporabimo svojo številko – tudi v primeru para: npr. samico označimo z 1, samca pa z 2. Če je mogoče, opazovanemu škurhu določimo spol (samice so praviloma malce večje in z daljšim kljunom). Pojeta oba spola.

Zapišemo čas opazovanja škurha, ki ga podamo bodisi kot točno uro in minuto (če je opazovanje kratko – npr. prelet, zamenjava na gnezdu, kratek svatovski let) bodisi kot interval (če je opazovanje daljše – škurh se prehranjuje, čisti, počiva, vali).

Zapišemo aktivnost škurha: 1 - svatovski let 2 - prehranjevanje 3 - čiščenje perja 4 - preganjanje plenilcev (sive vrane, lunji itd.) 5 - parjenje 6 - valjenje 7 - menjava partnerjev na gnezdu 8 - drugo (napiši, kaj). Ko se aktivnost škurha spremeni (npr. ko se neha prehranjevati in izvede svatovski let), to pomeni nov vnos v obrazec, vendar pod isto zaporedno številko škurha.

Če smo škurha opazovali v preletu, zarišemo lok leta na karto, v obrazec pa zapišemo smer leta (npr. s severa na vzhod).

Če je le mogoče, popisovalci pred popisom uskladijo ure – to je pomembno zaradi kasnejše interpretacije rezultatov.

V gnezditveni sezoni opravimo dva popisa - priporočena termina sta naslednja:

prvi popis: 5.4.-20.4. (v letu 2015 je bil prvi popis 15.4.)

drugi popis: 1.5.-20.5. (v letu 2015 je bil drugi popis 20.5.)

Iskanje gnezd

Gnezda iščemo s pomočjo teleskopa na znanih teritorijih, zabeleženih v prvem popisu aprila; od škurhov smo oddaljeni vsaj 100 m, lahko tudi več. Gnezda iščemo med sredino aprila in koncem maja.

Gnezdeči par se ne giblje daleč naokoli, ampak se bolj drži okolice gnezda. Na podlagi takšnega obnašanja lahko sumimo, da sploh imata gnezdo. Intenzivno moramo opazovati, ali morda preganjata potencialne plenilce (vrane, ujede ipd.) – to daje slutiti, da imata nekje gnezdo. Ko je v

nekem trenutku aktiven le en osebek, ga neprestano opazujemo. Ko se začne obnašati nenavadno – pretvarja se, da se hrani –, je po navadi trenutek, ko se osebka na gnezdu izmenjata (Ž. I. Remec *osebno*). Lokacijo, kjer sta se škurha izmenjala na gnezdu, si vrišemo na karto in jo skušamo vsaj še enkrat potrditi s ponovnim opazovanjem menjave partnerjev na gnezdu.

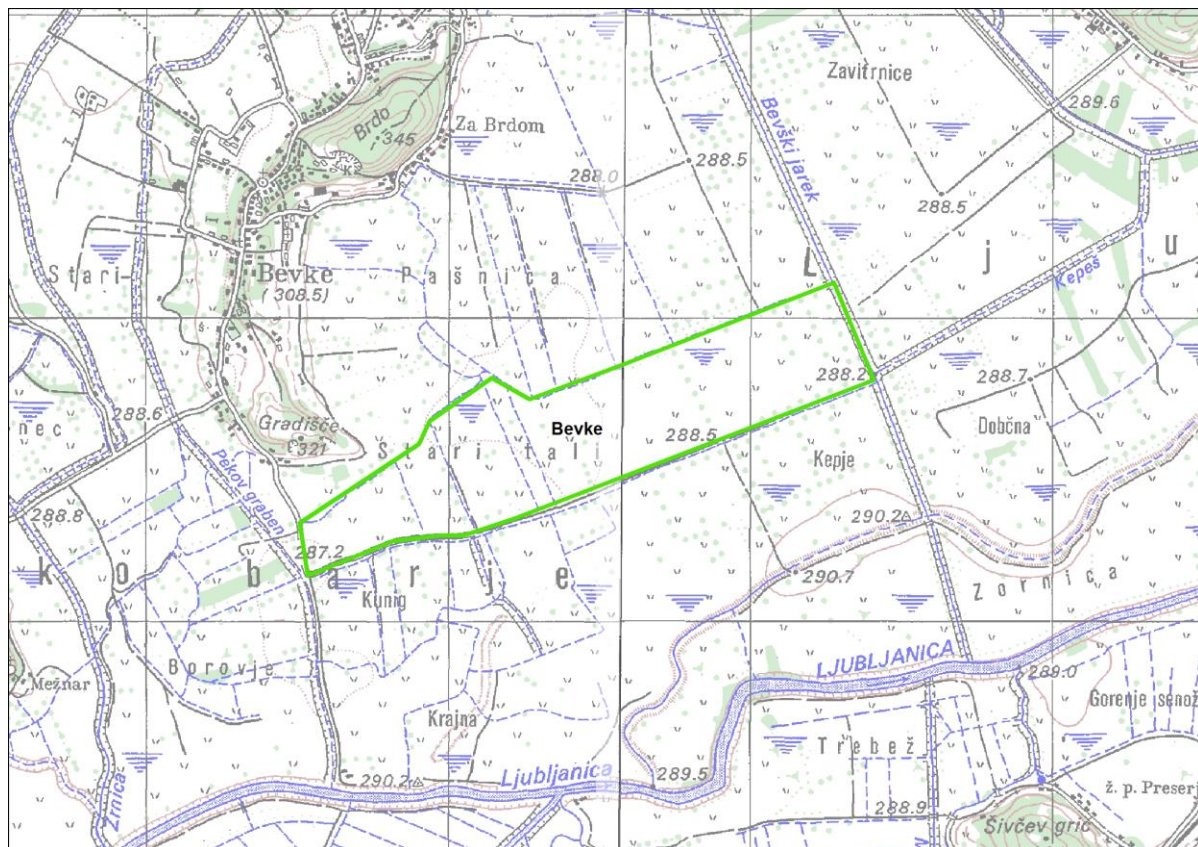
Gnezdo je vdolbina na tleh, postlana s suho travo. Je relativno slabo prikrito, lahko se nahaja na kopučah vegetacije (Cramp 1983). Na Ljubljanskem barju je bilo 11 od 12 gnezd v obdobju 2002-2004 najdenih na ekstenzivnih vlažnih travnikih, eno pa na bolj intenzivnem travniku. Šest od 12 gnezd je bilo v neposredni bližini prometne ceste (Ižanska cesta), vsa pa so bila vsaj 100 m oddaljena od večjih strnjenih sestojev drevja in grmovja (tudi mejic) (Remec 2007). V gnezdu so običajno 4 jajca (2-5). V primeru izgube prvega legla lahko par naredi nadomestnega (najkasneje dva tedna po izgubi prvega). Valjenje traja 27-29 dni, prične se z zadnjim izleženim jajcem, zato se mladiči izvalijo istočasno. Valita samec in samica, oba približno enako. Mladiči so begavci, ki poletijo po 32-38 dneh (Cramp 1983).

Nekateri pari kakšno leto ne gnezdijo. Prepoznamo jih po obširnem spreletavanju po njihovem teritoriju (v velikih krogih), poleg tega pa sta oba osebka aktivna hkrati. Pri takih parih verjetno ne bomo našli gnezda (Ž. I. Remec *osebno*).

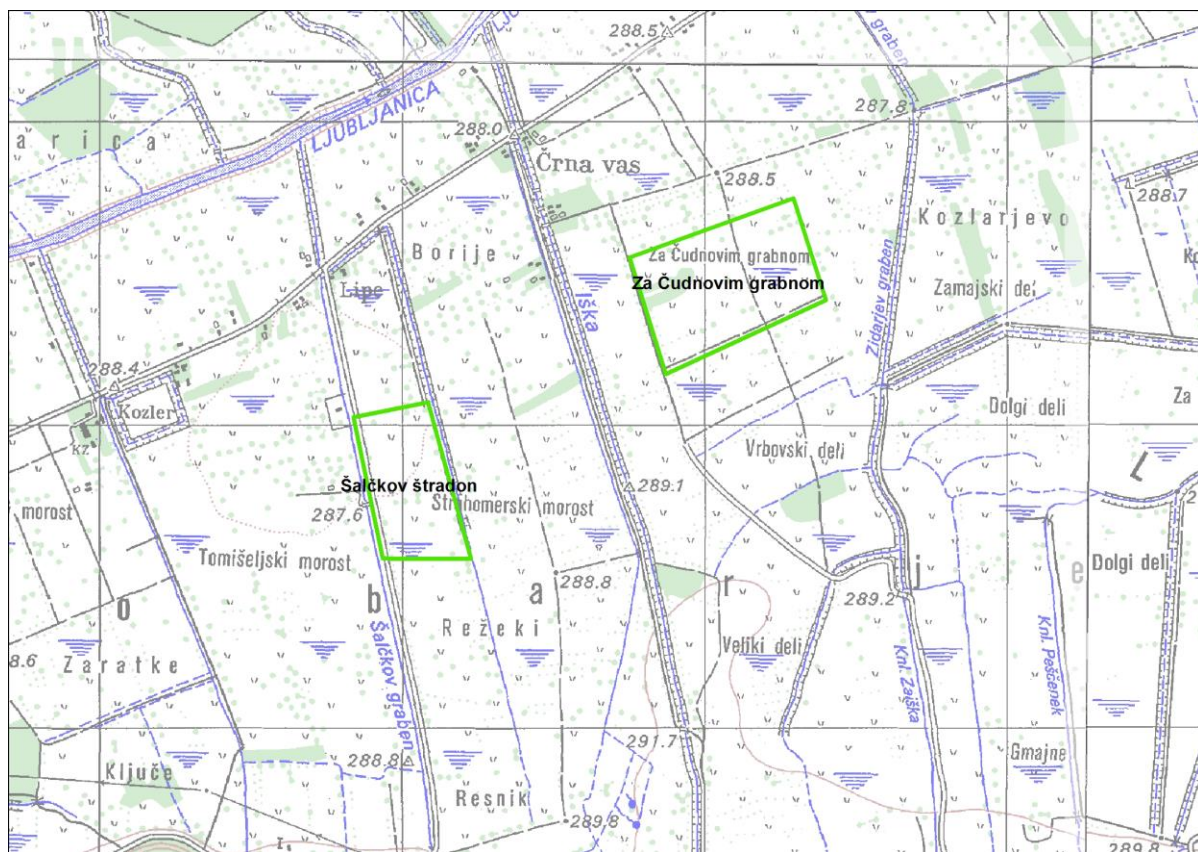
Do gnezda nikakor ne hodimo, saj lahko s svojo sledjo oz. izhojeno potjo h gnezdu privabimo plenilce!

V primeru najdbe gnezda oziroma travnika z gnezdом so imeli popisovalci navodilo, da **TAKOJ** kontaktirajo pisarno DOPPS (kontaktna oseba: Katarina Denac). S tem je bilo omogočeno takojšnje posredovanje podatka JZ KPLB in njihovo ukrepanje.

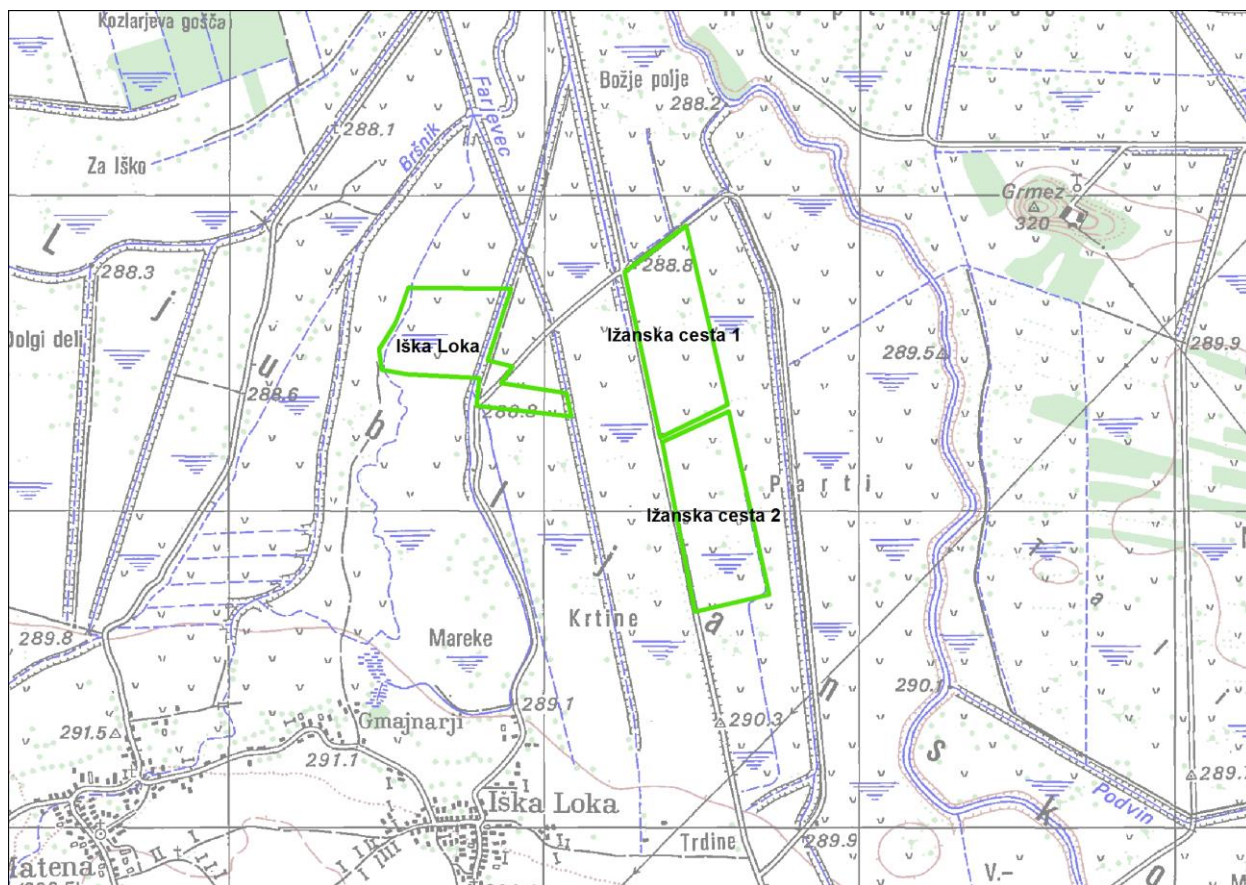
Glede na naročnikove zahteve smo se odločili, da skušamo najti gnezda šestih parov (oz. določiti, na katerem travniku se nahajajo njihova gnezda). Iskali smo na naslednjih šestih lokacijah: Bevke, Šalčkov štrardon, Za Čudnovim grabnom, Iška Loka, Ižanska cesta 1 in Ižanska cesta 2 (slike 1-3). Dne 27.5.2015 smo dodatno preverili lokacijo Ig – pri izviru (izvir pitne vode na stičišču 5 makadamskih cest cca. 1,5 km SV od bencinske črpalke na Igu), ki pa je nismo sistematično spremljali.

Slika 1: Območje iskanja gnezda velikega škurha pri Bevkah

Slika 2: Območji iskanja gnezda velikega škurha ob Šalčkovem štradovu in Za Čudnovim grabnom

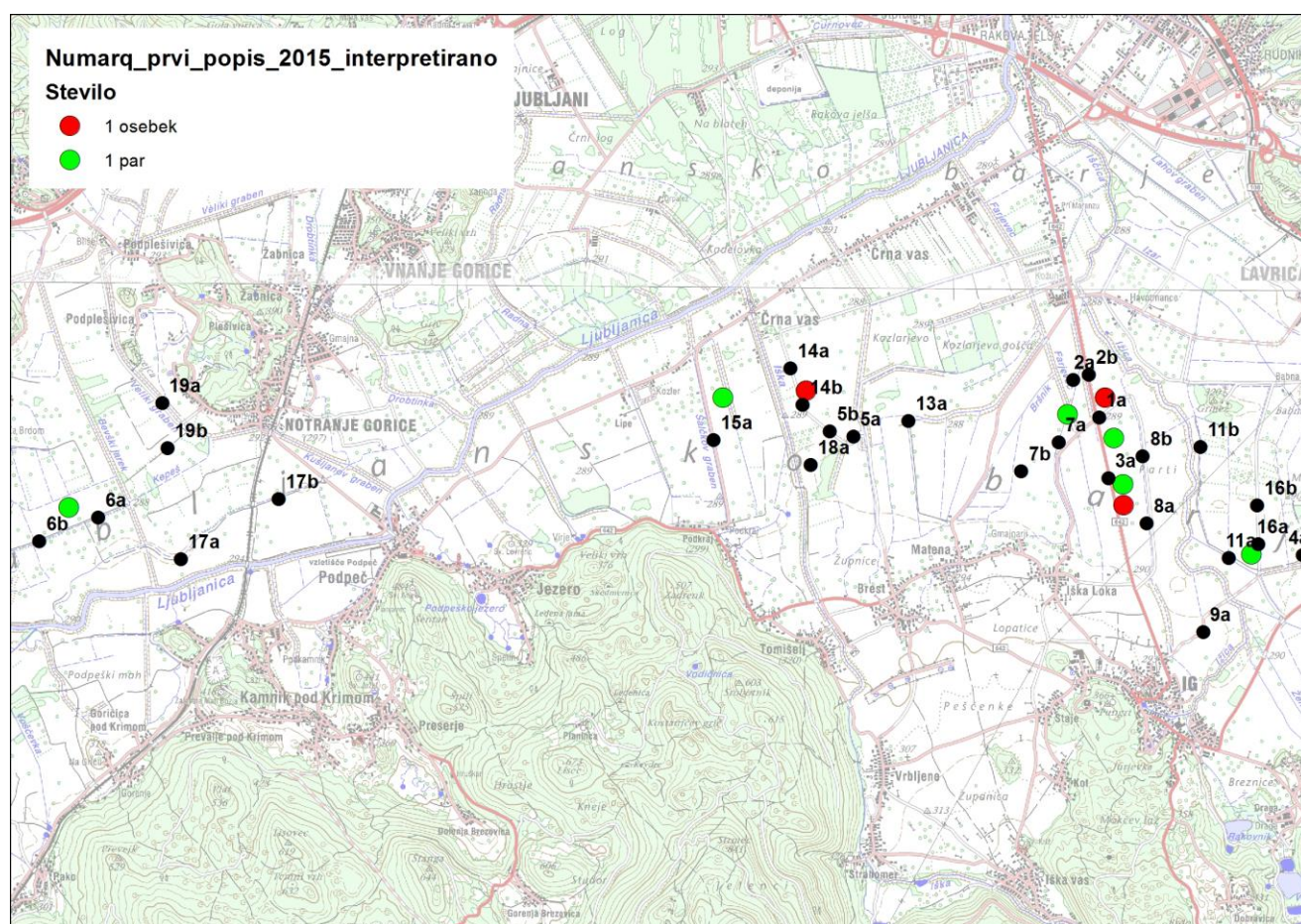

Slika 3: Območja iskanja gnezda velikega škurha pri Iški Loki in ob Ižanski cesti (ob slednji dva teritorija)

REZULTATI

Popis teritorialnih parov

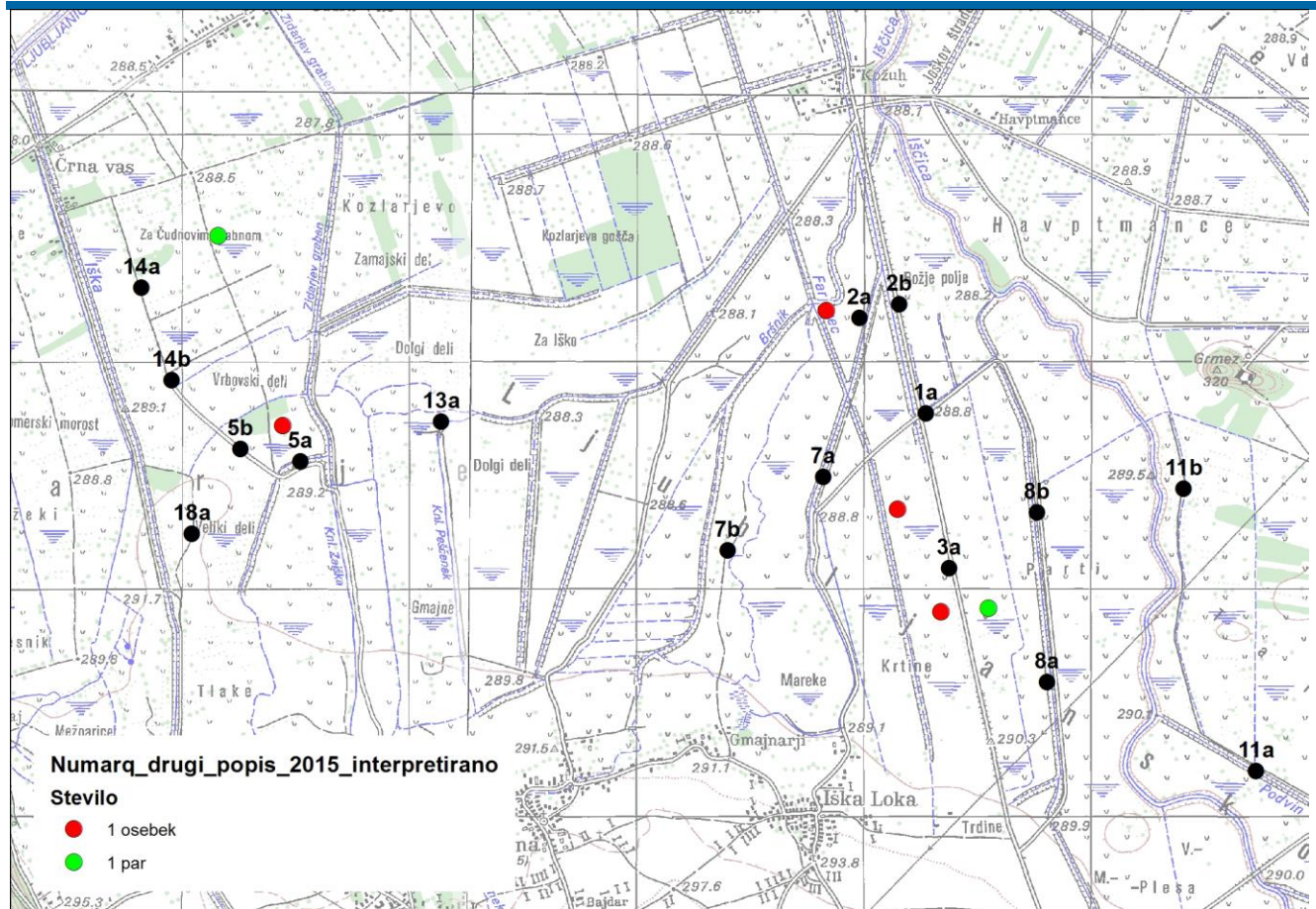
V prvem popisu 15.4.2015 smo popisali 6 parov in 3 posamezne osebkke velikega škurha (slika 4). V naslednjih tednih je bil severno od Naravnega rezervata Iški morost (blizu popisne točke 14a) večkrat opazovan en par, ki ga na popisu nismo zabeležili – glede na opazovanja, zbrana med iskanjem gnezd, sumimo, da bi to lahko bil isti par, kot je bil na popisu 15.4.2015 zabeležen severno od popisne točke 15a, ob Šalčkovem štradonu (opazovana kopulacija) (glej diskusijo).

Slika 4: Rezultati popisa velikega škurha na Ljubljanskem barju 15.4.2015

V drugem popisu 20.5.2015 smo popisali dva para in štiri posamezne osebkke velikega škurha (slika 5). Lokacija para SV od popisne točke 14a je bila sicer glede na prvi popis nova, vendar domnevamo, da gre za par, ki je bil na prvem popisu opazovan med kopulacijo na točki 15a.

Identifikacija lokacij gnezdišč velikega škurha *Numenius arquata* na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje v letu 2015 (Denac 2015)

Slika 5: Rezultati popisa velikega škurha na Ljubljanskem barju 20.5.2015

Iskanje gnezd

Gnezda smo pričeli iskati 12.5.2015. Datumi popisov in imena popisovalcev so za posamezno gnezdo predstavljena v tabeli 1.

Tabela 1: Datumi popisov in imena popisovalcev za posamezno gnezdišče velikega škurha

Gnezdišče	Popisovalec	Datumi popisa
Bevke	Tomaž Remžgar	18.5.2015
		21.5.2015
Šalčkov štradon	Tomaž Remžgar	26.5.2015
		29.5.2015
		30.5.2015
Za Čudnovim grabnom	Katarina Denac	18.5.2015
		20.5.2015
		25.5.2015
		26.5.2015
Iška Loka	Dare Šere	12.5.2015
		13.5.2015
		14.5.2015
		17.5.2015
		20.5.2015
Ižanska cesta 1	Dare Fekonja	13.5.2015
		19.5.2015
		2.6.2015
Ižanska cesta 2	Dare Fekonja	13.5.2015
		19.5.2015
		2.6.2015
Ig – pri izviru*	Mitja Denac	27.5.2015

* na tej lokaciji je bil aprila 2015 na prvem popisu zabeležen par (priletela sta iz smeri zahod), vendar gnezdišča v okviru iskanja gnezd nismo redno preverjali

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati iskanja gnezda za vsako posamezno gnezdišče.

Bevke

18.5. in 21.5.2015

Škurh ni bil opažen ob nobenem od dveh obiskov.

Povzetek

Kljub temu, da je bil na aprilskem popisu na tem območju zabeležen par, gnezdenje kasneje ni bilo potrjeno, par pa je izginil. Razlog za opustitev gnezdišča nam ni znan, je pa na območju prisotna dokaj intenzivna paša govedi.

Šalčkov štradon

26.5., 29.5. in 30.5.2015

Škurh ni bil opažen ob nobenem od treh obiskov.

Povzetek

Kljub temu, da je bil na aprilskem popisu na tem območju zabeležena kopulacija velikih škurhov, gnezdenje kasneje ni bilo potrjeno, par pa je izginil. Na podlagi kasnejših opazovanj in majhne razdalje med lokacijama domnevamo, da gre za par, ki je gnezdil na območju »Za Čudnovim grabnom« (glej spodaj).

Za Čudnovim grabnom

18.5.2015

Okoli 6. ure par svatuje (petje). Ob 6.25 en osebek preganja rjavega lunja (skupaj z dvema pribama). Ob 6.40 en osebek zapoje. Ob 6.46 iz JVV na območje prileti par velikih škurhov. Istočasno na območju opazovanja en samec izvaja svatovski let.

20.5.2015

Ob 12.40 opažen par, ki se prehranjuje na njivi s kalečo koruzo, visoko cca. 10 cm. Ob 12.54 se paru iz JVV približa en osebek, pristane na njivi. Par ga z agresivno držo telesa in tekom proti njemu prepodi. Ob 13.35 grem vzdolž njive (k.o. Tomišelj, parc. št. 1294) v smeri proti V. Nekje na sredini dolžine njive se s travnika severno od njive (parc. št. 1295, 1296 ali 1297) dvigne en osebek in se svarilno oglašča ter dela majhne kroge nad mano, nato pristane na njivi in se še naprej svarilno oglašča. Skrita v visoki travi ga opazujem še 15 min, vendar se nato umaknem, ker se ne preneha svarilno oglašati. Istočasno (13.35) sta se dva škurha dvignila v zrak tudi južno od te njive (parcele 1293, 1291/1, 1291/2, 1290 ali 1289), vendar se je le eden nekajkrat svarilno oglasil, nato pa sta oba pristala v travi. Domnevala sem, da nista par (eden je verjetno partner od tistega s parcel 1295 ali 1296; drugi pa nesparjen osebek).

Kasneje istega dne, na drugem popisu velikega škurha, je bil na območju ponovno opazovan par, ki je občasno preganjal enega velikega škurha, ki je k njima priletaval iz smeri JV ali JVV. En osebek se je oglašal iz visoke trave (k.o. Tomišelj, parcela št. 1297).

25.5.2015

Velikih škurhov ni ne videti ne slišati (obisk območja trajal le eno uro).

26.5.2015

Trije veliki škurhi preganjajo samico rjavega lunja. Nato dva odletita proti NRIM, eden pa se spusti na kompleks travnikov na tem območju. Ko grem vzdolž roba enega izmed travnikov (med parcelama 1296 in 1297, obe k.o. Tomišelj), se s parcele št. 1297 dvigne en veliki škurh in se spreletava v majhnih krogih ter svarilno oglašča. Zavijem proti njivi (parcela št. 1294) in se na robu parcele št. 1295 skrijem v visoko travo. Veliki škurh pristane na njivi (parcela št. 1294) in se nadaljnjih 10 min alarmno oglašča ter hodi po njivi, zato se umaknem nazaj na makadamsko cesto.

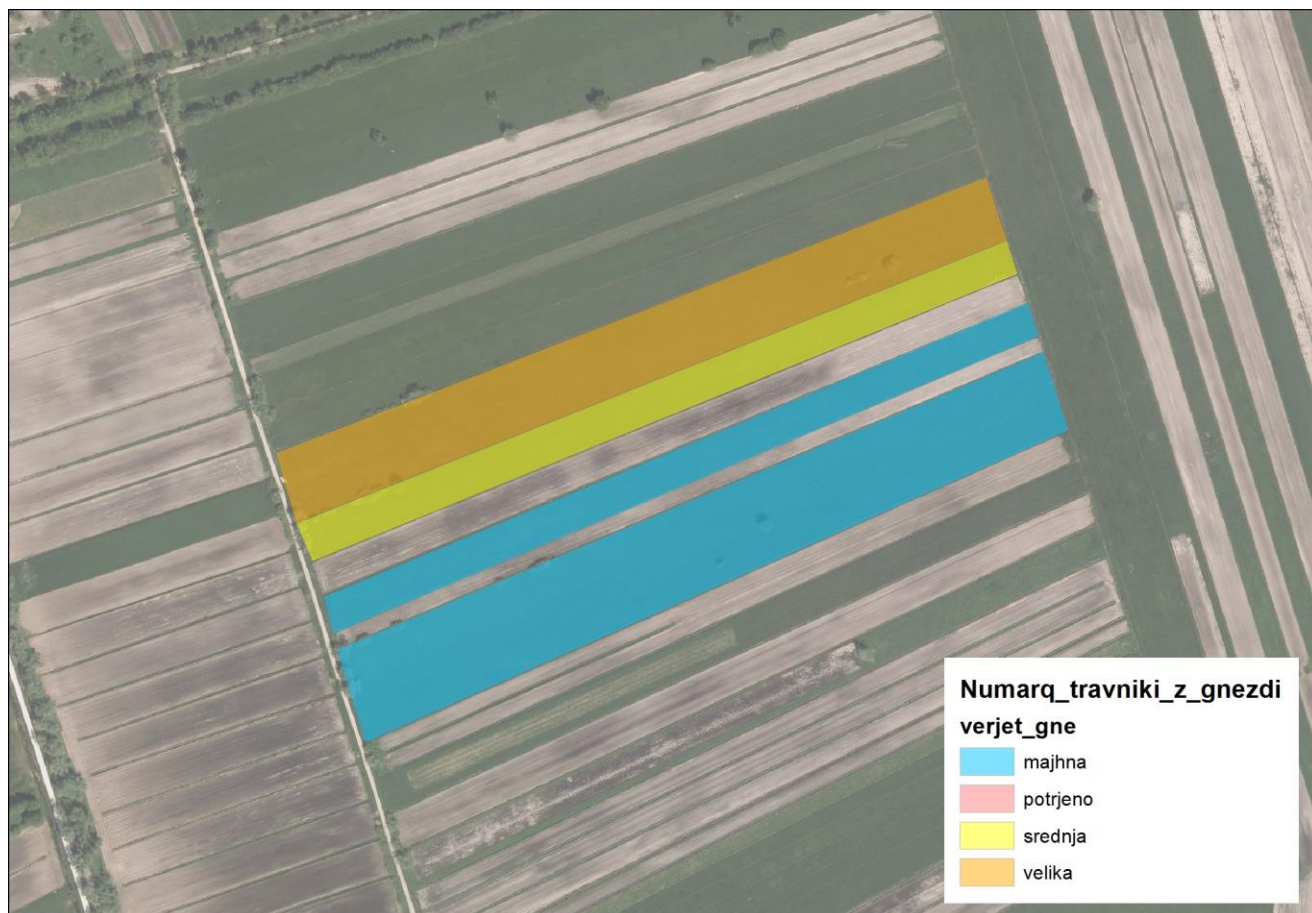
Povzetek

Gnezdišče para Za Čudnovim grabnom je najverjetneje na parceli 1297, kar sklepamo na podlagi naslednjih opazovanj:

- 20.5. dopoldne: škurh se dvigne s te ali sosednjih dveh ozkih parcel (1295 ali 1296)
- 20.5. popoldne na drugem popisu škurha: iz travnika na parceli 1297 se oglasi 1 osebek (verjetno valeči osebek ali osebek, ki čuva mladiče)

- 26.5.: iz travnika na parceli 1297 zleti 1 osebek (povsem ista lokacija kot alinejo višje) in se svarilno oglašča

Manjša je verjetnost gnezdenja na parcelah 1295 ali 1296 (rumeni poligon na sliki 6), še manjša pa na parcelah 1293, 1291/1, 1291/2, 1290 ali 1289 (modri poligoni na sliki 6; vse katastrska občina Tomišelj).

Slika 6: Gnezdo velikega škurha Za Čudnovim grabnom je bilo najverjetneje na oranžno obarvanem travniku (k.o. Tomišelj, parc. št. 1297).

Podatek smo dne 26.5.2015 sporočili Tini Mikuš na JZ KPLB, ki je s sodelavcem naslednji dan obiskala lastnika parcele, starejšega gospoda, ki na Ljubljanskem barju redi okoli 60 konj. Za osrednji del tega travnika v skupni površini 3 ha je bilo sklenjeno pogodbeno varstvo v višini 250 EUR/ha za košnjo po 30.6.2015. Gospod je sicer travnik nameraval pokositi v kratkem, tako da je bila urgencia izvedena v zadnjem trenutku.

Iška Loka

12.5.2015

Ogled terena, en travnik že pokošen, seno se strojno obrača, škurha ni videti (slika 7).

Slika 7: Strojno obračanje sena na travniku ob cesti do Iške Loke (foto: Dare Šere)

13.5.2015

Pregled ostalih travnikov, na edinem pokošenem travniku so bale, veliki škurh (verjetno samec) se tam prehranjuje (slika 8).

Slika 8: Veliki škurh se prehranjuje na pokošenem travniku ob cesti do Iške Loke (foto: Dare Šere).

14.5.2015

Pregled okoliških travnikov, velikega škurha ni videti, travnik je pospravljen (slika 9).

Slika 9: Travniki, ki je bil pokošen 11.5.2015, je tri dni kasneje že pospravljen (foto: Dare Šere).

17.5.2015

Podroben pregled edinega do sedaj pokošenega travnika, najdeni ostanki jajčnih lupin velikega škurha, ki jih je uničila kosilnica (slika 10) – gnezdo najverjetneje pokošeno. Samec in samica se zadržujeta na drugi strani travnika, na njivi s kalečo koruzo (slika 11).

Slika 10: Jajčne lupine velikega škurha, najdene na pokošenem travniku pri Iški Loki dne 17.5.2015 (travniki pokošeni 11.5.2015) (foto: Dare Šere)

Slika 11: Veliki škurh se hrani na njivi s kalečo koruzo, v bližini uničenega gnezda (foto: Dare Šere)

20.5.2015

Pregled sosednjih travnikov in njiv, samec velikega škurha se prehranjuje na pokošenem travniku (slika 12), samice ni videti.

Slika 12: Samec velikega škurha se prehranjuje na pokošenem travniku (foto: Dare Šere).

Povzetek

Le dan pred pričetkom terenskega dela je bil pokošen travnik, na katerem je bilo gnezdo z jajci velikega škurha (kasneje najdene lupine jajc). Gnezdo je bilo na travniku, ki je na sliki 13 označen z rdečo barvo.

Slika 13: Na rdeče označenem travniku zahodno od Ižanske ceste so bile 17.5.2015 najdene polomljene jajčne lupine velikega škurha.

Ižanska cesta 1

13.5.2015

Par škurhov se je spreletaval po območju in ni kazal znakov gnezdenja (npr. alarmno oglašanje ob preletih potencialnih plenilcev, zamenjava partnerjev na gnezdu). Vsi travniki na območju so bili še nepokošeni.

19.5.2015

Škurh ni bil opažen.

2.6.2015

Škurh ni bil opažen. Pregledani so bili vsi pokošeni travniki ob Ižanski cesti in ob makadamski cesti v Partah (pokošena približno polovica travnikov).

Povzetek

Par zabeležen le enkrat v treh popisih iskanja gnezd. Zaradi načina vedenja sklepamo, da jima je bilo leglo bodisi uplenjeno bodisi pokošeno. Morda gre za isti par kot na lokaciji Ižanska cesta 2 (vendar na aprilskem popisu brez dvoma dva različna para ob Ižanski cesti – kasneje eden od parov izginil oz. zapustil gnezdišče; ni jasno, ali je bilo zapuščeno gnezdišče Ižanska cesta 1 ali 2).

Ižanska cesta 2

13.5.2015

Škurh ni bil opažen.

19.5.2015

Samica je priletela na pokošen travnik in se tam hranila. Čez nekaj časa je priletel še samec, ona pa je takoj odletela na drug pokošen travnik. Samec si je urejal perje, samica se je še naprej hranila. Znakov gnezdenja ni bilo opaziti.

2.6.2015

Škurh ni bil opažen. Pregledani so bili vsi pokošeni travniki ob Ižanski cesti in ob makadamski cesti v Partah (pokošena približno polovica travnikov).

Povzetek

Par zabeležen le enkrat v treh popisih iskanja gnezd. Zaradi načina vedenja sklepamo, da jima je bilo leglo bodisi uplenjeno bodisi pokošeno. Morda gre za isti par kot na lokaciji Ižanska cesta 1 (vendar na aprilskem popisu brez dvoma dva različna para ob Ižanski cesti – kasneje eden od parov izginil oz. zapustil gnezdišče; ni jasno, ali je bilo zapuščeno gnezdišče Ižanska cesta 1 ali 2).

Ig – pri izviri

27.5.2015

Škurh ni bil opažen.

DISKUSIJA

Stanje populacije velikega škurha na Ljubljanskem barju v letu 2015

Glede na podatke obeh popisov velikega škurha (15.4. in 20.5.2015) je bilo letos na Ljubljanskem barju šest teritorialnih parov, in sicer na podobnih lokacijah kot v preteklih štirih letih (Denac 2012 & 2014). Na obeh popisih 2015 smo zabeležili tudi nekaj nespargenih osebkov, ki so jih ponekod teritorialni pari preganjali s svojih območij. Iskanje gnezdišč v drugi polovici maja je razkrilo, da je delež uspešno gnezdečih parov izredno majhen (en par od šestih, kar je zgolj 16,7%). Letošnje stanje na Ljubljanskem barju je bistveno slabše kot npr. 2004, ko je Remec (2007) ugotovil, da le dva od osmih teritorialnih parov najverjetneje nista gnezдила oz. je bilo njuno gnezdo uničeno že v zelo zgodnji fazi valjenja jajc, brez nadomestnega legla.

Usode gnezdišč 2015 so bile naslednje:

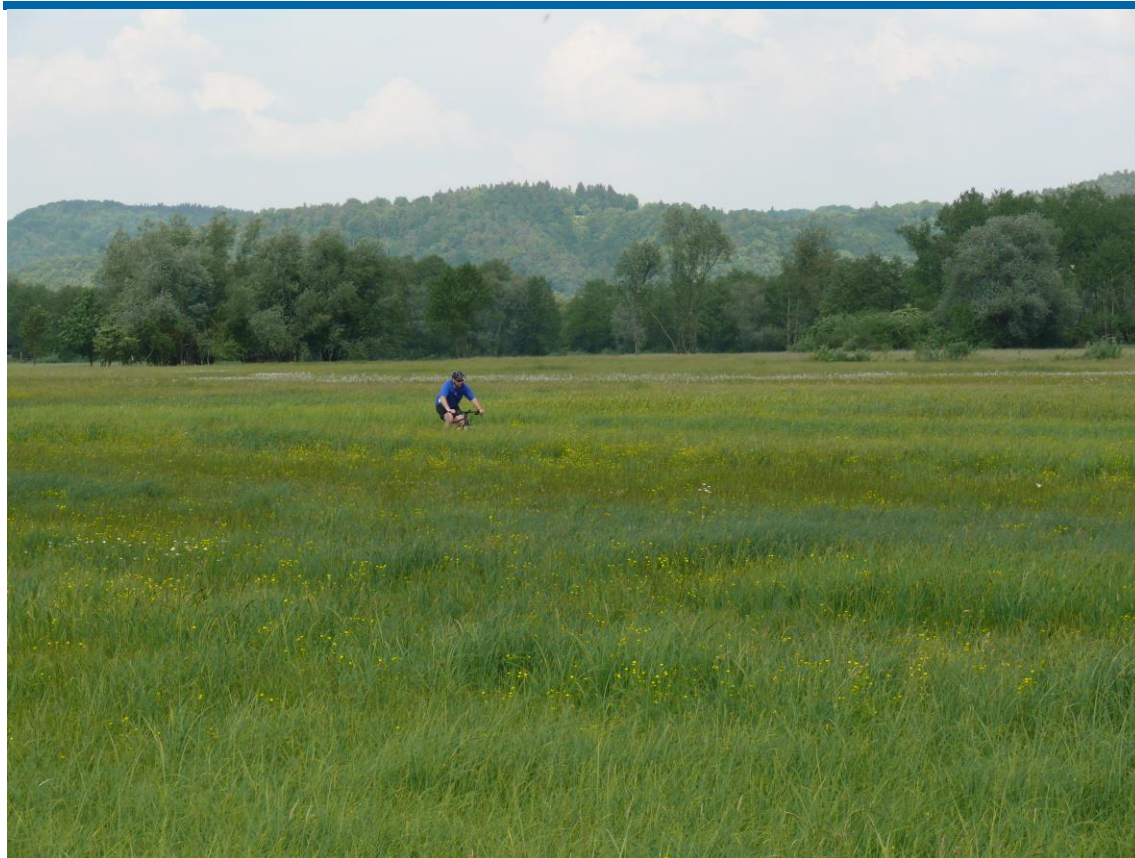
- štirje pari so od prvega do drugega popisa oziroma do trenutka, ko smo pričeli z iskanjem gnezd, izginili s svojih teritorijev (Ižanska cesta 1 ali 2, Bevke, Šalčkov štrardon, SV od Iga čez Iščico – pri kanalu Podvin), vendar za Šalčkov štrardon domnevamo, da gre za par, ki je dejansko gnezdil ca. 1 km bolj vzhodno (Za Čudnovim grabnom) – glej spodaj zadnjo alinejo
- en par (Ižanska cesta 1 ali 2) se je v času iskanja gnezda vedel tako, da smo sklepali, da jima je gnezdo propadlo (bodisi zaradi plenilcev ali košnje)
- enemu paru (Iška Loka) je bilo gnezdo uničeno s košnjo dne 11.5.2015
- en par (Za Čudnovim grabnom) je uspešno gnezdil (na zadnjem preverjanju 26.5.2015 svarilno oglašanje in preganjanje plenilcev, identificirana parcela, na kateri se z veliko verjetnostjo nahaja gnezdo; sklenjeno pogodbeno varstvo z lastnikom na 3 ha travnika za košnjo po 30.6.). Ta par na aprilskem popisu ni bil zabeležen, bil pa je odkrit med popisi NRIM v maju. Zaradi bližine Šalčkovega štradona (aprila opazovan par med kopulacijo) in dejstva, da na Šalčkovem štradonu ob kasnejšem preverjanju par ni bil več opazovan, domnevamo, da je par s Šalčkovega štradona dejansko gnezdil Za Čudnovim grabnom.

Ogroženost v Evropi in Sloveniji

Globalno je vrsta v zmernem upadu (BirdLife International 2015a). V Evropi je v obdobju 1990-2011 njegova populacija upadla za 29% (PECBMS 2013), vrsta pa ima status ranljive vrste (VU) (BirdLife International 2015b). V Sloveniji je veliki škurh kritično ogrožena gnezdilka (Jančar 2011), in sicer predvsem zaradi pospešenega izginjanja primernih travniških habitatov na Ljubljanskem barju (Jančar 2013) ter majhnosti svoje populacije. Njegova populacija je zadnjih 20-25 let na tem območju videti stabilna, vendar je takšno sklepanje verjetno zavajajoče, zlasti upoštevajoč neprestano slabšanje in izginjanje negovega habitata. Vrsta je namreč visoko filopatrična (Berg 1994) in dolgoživa, zaradi česar lahko na nekem območju vztraja zelo dolgo, preden se populacija zlomi (Busche 2011). Znano je, da se lahko nekatere ponorne populacije ptic v daljšem časovnem obdobju kažejo kot stabilne ali se celo povečujejo, vendar le na račun imigracije iz donorskih populacij (Brawn & Robinson 1996, Schaub *et al.* 2010). Poleg tega je gnezditveni uspeh velikega škurha praviloma nizek (v tujini propade 64-96% legel; Berg 1992, Grant *et al.* 1999, Valkama *et al.* 1999, Valkama & Currie 1999, Boschert 2004), določen delež parov pa kljub teritorialnosti ne gnezdi (Boschert 2004,

Remec 2007). Nizek gnezditveni uspeh je bil potrjen tudi letos na Ljubljanskem barju (le 16,7% uspešnih parov). Določeni deli areala velikega škurha na Ljubljanskem barju so močno degradirani zaradi premene travnikov v njive ali intenzifikacije travnikov (npr. zahodno od Ižanske ceste), drugi pa zaradi intenzivne paše (pri Bevkah). Znano je, da je gnezditveni uspeh na območjih z veliko njivami prenizek za dolgoročno vzdrževanje populacije (Berg 1992 & 1994), kar je predvsem posledica visoke stopnje predacije v intenzivni kmetijski krajini (Kipp & Kipp 2009). Večina najdenih gnezd velikega škurha na Ljubljanskem barju v letih 2002–2004 (11 od 12 gnezd) je bila odkrita na ekstenzivnih vlažnih travnikih (Remec 2007), kar pomeni, da intenzifikacija travnikov in povečevanje površin njiv na račun ekstenzivnih travnikov nanj vplivata zelo negativno. Primerjava rezultatov kartiranja habitatnih tipov na izbranih ploskvah v prvem varstvenem območju Krajinskega parka Ljubljansko barje, ki je prioriteto namenjeno varstvu narave (Ur. l. RS št. 112/2008), v razdobju okoli 10 let je pokazala poslabšanje stanja naravovarstveno pomembnih habitatnih tipov (npr. ekstenzivna travnišča različnih tipov). Prvo kartiranje je potekalo v obdobju 1999–2003, drugo pa leta 2010. V tem času je prišlo do kmetijske intenzifikacije površin (spreminjanje v intenzivno gojene travnike in njive), ki je bila najbolj izrazita na nižinskih ekstenzivno gojenih travnikih (Natura 2000 koda 6510), saj se je njihova površina zmanjšala kar za polovico. Odstotek njiv se je v tem obdobju povečal s 16 % na 23 %, tako da so v letu 2010 njive skupaj z ostalimi intenzivnimi površinami (opuščene njive, intenzivno gojeni travniki) prekrivale tretjino kartirane površine.

Na Ljubljanskem barju velikega škurha ogrožajo tudi rekreativne dejavnosti ljudi na travnikih, na primer sprehajanje psov, kinološki treningi, balonarstvo in letalsko modelarstvo, zaradi česar odrasla ptica začasno zapusti gnezdo in s tem izpostavi jajca mrazu ter plenilcem (Remec 2007). V letu 2015 je bila opazovana tudi vožnja z gorskim kolesom po sredini travnikov, kjer je leta 2012 gnezdil veliki škurh (slika 14, D. Fekonja *osebno*). Še neraziskan pri nas je vpliv globokih, sveže očiščenih melioracijskih jarkov na gnezdiščih, za katere je iz tujine znano, da se v njih lahko utopijo mladiči velikega škurha (Hönlisch *et al.* 2008). Podatki štetja na Ljubljanskem barju kažejo na rahel upad, ki pa ga program TRIM še ne opredeljuje kot statistično značilen upad (z 9-12 parov leta 2011 na 7-9 parov leta 2014 oziroma 6 parov leta 2015).

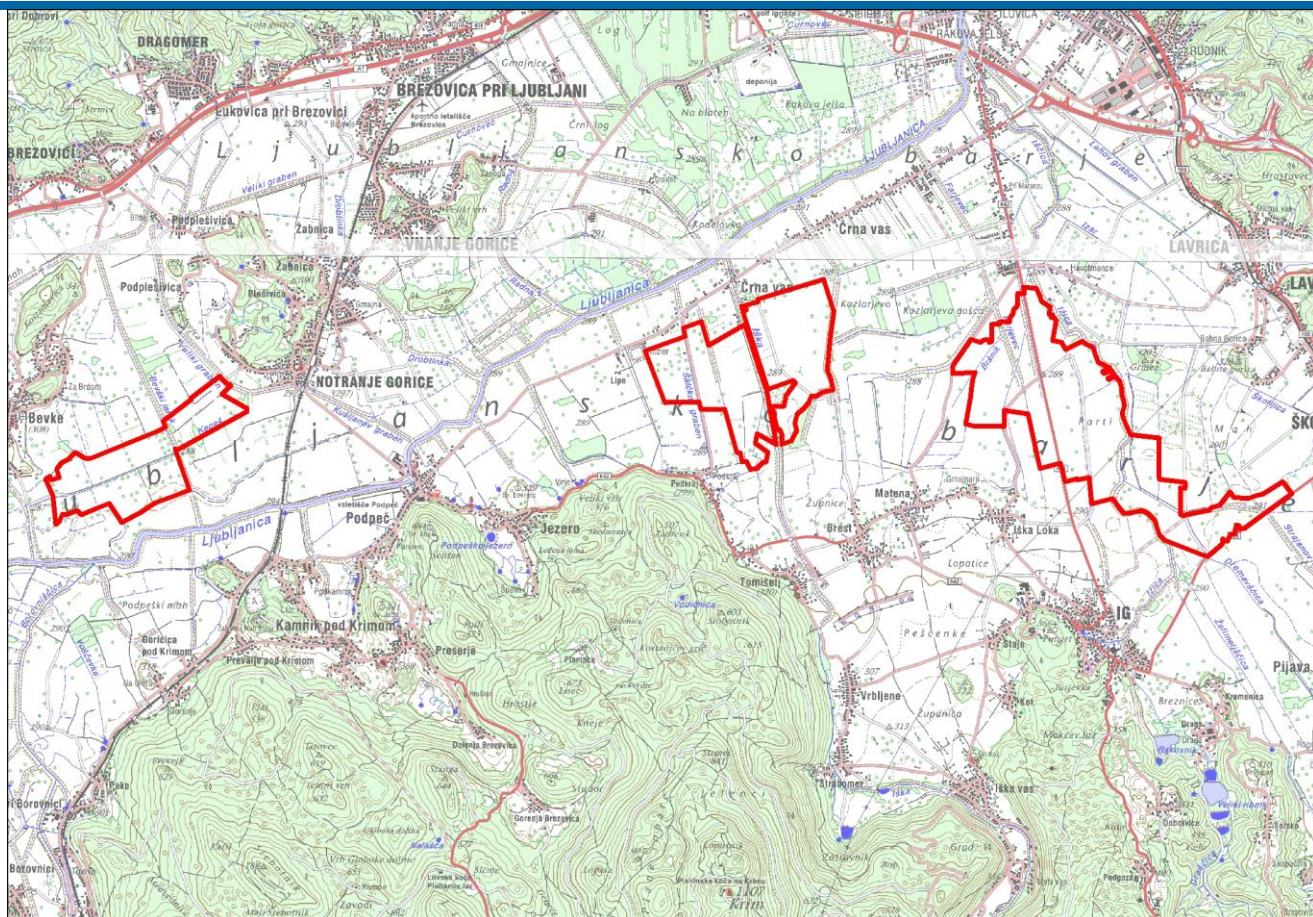

Slika 14: Vožnja s kolesom čez travnike, na katerih je bilo aprila 2012 najdeno gnezdo velikega škurha (foto. Dare Fekonja).

Varstvo velikega škurha

Glede na podatke z rednih vsakoletnih štetij velikega škurha v obdobju 2011-2015 smo zarisali za to vrsto najpomembnejša območja (slika 15). Predlagamo, da se na celotni površini teh območij:

- zagotovi ekstenzivno gospodarjenje s travniki (brez gnojenja in dosejevanja travnih ali travno-deteljnih mešanic, predvsem pa **pozna prva košnja – po 1.8.**, ker imajo očitno nekateri pari velikega škurha nadomestna legla, ki jih osnujejo sredi maja ali v drugi polovici maja, kar pomeni, da mladiči poletijo šele konec julija);
- prepove določene aktivnosti vsaj med začetkom marca in koncem junija (balonarstvo, letalsko modelarstvo) oziroma se jih usmerja na javne površine (makadamske in ostale ceste) (sprehajanje, kolesarjenje, vodenje psov), hkrati pa se nujno zagotovi nadzor nad spoštovanjem tega režima;
- dolgoročno predlagamo, da se njive na zarisanem območju renaturira v pozno košene ekstenzivne travnike

Slika 15: Najpomembnejša območja za velikega škurha na Ljubljanskem barju, izrisana na podlagi podatkov štetij 2011-2015

Naslednji korak bi bil povečati površino pozno košenih travnikov tudi izven zarisane območja, da se škurhu omogoči kolonizacijo drugih predelov Ljubljanskega barja in s tem povečanje populacije, ki je ta hip premajhna in ima prenizek gnezditveni uspeh, da bi se lahko dolgoročno ohranila.

Že sedanje slabo stanje populacije pomeni kršenje evropske in nacionalne zakonodaje. Situacija pa se utegne v primeru neukrepanja v naslednjih nekaj letih še poslabšati, saj velikemu škurhu resno grozi izumrtje na edinem rednem gnezdišču v Sloveniji, kjer je uvrščen med kvalifikacijske vrste omrežja Natura 2000. Potreben je takojšnji aktivni pristop k reševanju populacije!

Komentar metode iskanja gnezd

Predlagamo, da se gnezda prične iskati takoj po prvem popisu v aprilu (torej sredi aprila), ko je trava še nizka. Veliki škurhi so v nizki travi namreč lažje opazni, ravno tako menjava partnerjev na gnezdu. S tem se poveča verjetnost, da bomo našli gnezdo in ga obvarovali pred prezgodnjo košnjo.

VIRI

1. BEDNORZ, J. & M. GRANT (1997): Curlew *Numenius arquata*. Str. 300-301. V: Hagemaijer, W. J. M. & M. J. Blair (ur.): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & AD Poyser, London.
2. BERG, Å. (1992): Factors affecting nest-site choice and reproductive success of Curlews *Numenius arquata* on farmland. Ibis 134 (1): 44-51.
3. BERG, Å. (1993): Food resources and foraging success of Curlews *Numenius arquata* in different farmland habitats. Ornis Fennica 70: 22-31.
4. BERG, Å. (1994): Maintenance of populations and causes of population changes in curlews *Numenius arquata* breeding on farmland. Biological Conservation 67 (3): 233-238.
5. BIRDLIFE INTERNATIONAL (2004): Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife Conservation Series No. 12. BirdLife International, Cambridge.
6. BIRDLIFE INTERNATIONAL (2015a): Species factsheet: *Numenius arquata*. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 27/01/2015.
7. BIRDLIFE INTERNATIONAL (2015b): European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. 67 str. Prosto dostopno na: <http://www.birdlife.org/sites/default/files/attachments/RedList%20-%20BirdLife%20publication%20WEB.pdf>.
8. BORDJAN, D. (2012): Vodne ptice in ujede Cerkniškega polja (južna Slovenija) v letih 2007 in 2008, s pregledom zanimivejših opazovanj do konca leta 2010. Acrocephalus 33 (152/153): 25-104.
9. BOSCHERT, M. (2004): Der Große Brachvogel (*Numenius arquata* [Linnaeus 1758]) am badischen Oberrhein – Wissenschaftliche Grundlagen für einen umfassenden und nachhaltigen Schutz. Dissertation, Universität Tübingen.
10. BUSCHE, G. (2011): Brutbestandstrends vom Großen Brachvogel (*Numenius arquata*) und anderen Wiesenlimikolen: starke Rückgänge auf Grünland im Westen Schleswig-Holsteins von 1968 bis 2005. Vogelwarte 49: 1-8.
11. CRAMP, S. (1983) (ur.): Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The birds of the Western Palearctic. Vol. III – Waders to Gulls. Oxford University Press, Oxford.
12. DENAC, K. (2012): Velikost in razširjenost populacije velikega škurha *Numenius arquata* na Ljubljanskem barju v letih 2011 in 2012. Acrocephalus 34 (156/157): 33-41.
13. DENAC, K. (2014): Popis velikega škurha na Ljubljanskem barju. Svet ptic 20 (2): 34-35.
14. FEKONJA, D. (2007): Veliki škurh *Numenius arquata*. Acrocephalus 28 (133): 81.
15. GERRITSEN, G. J. (2002): Wulp *Numenius arquata*. Str. 222-223. V: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
16. GRANT, M. C., C. ORSMAN, J. EASTON, C. LODGE, M. SMITH, G. THOMPSON, S. RODWELL & N. MOORE (1999): Breeding success and causes of breeding failure of curlew *Numenius arquata* in Northern Ireland. Journal of Applied Ecology 36: 59-74.
17. GRANT, M. C., C. LODGE, N. MOORE, J. EASTON, C. ORSMAN & M. SMITH (2000): Estimating the abundance and hatching success of breeding Curlew *Numenius arquata* using survey data. Bird Study 47: 41-51.

18. HÖNISCH, B., C. ARTMEYER, J. MELTER & R. TÜLLINGHOFF (2008): Telemetrische Untersuchungen an Küken vom Großen Brachvogel *Numenius arquata* und Kiebitz *Vanellus vanellus* im EU-Vogelschutzgebiet Düsterdieker Niederung. Vogelwarte 46: 39-48.
19. JANČAR, T. (2011): Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdilke Slovenije - osnutek 2011. Str. 352-360. V: Denac, K., T. Mihelič, L. Božič, P. Kmecl, T. Jančar, J. Figelj & B. Rubinič: Strokovni predlog za revizijo posebnih območij varstva (SPA) z uporabo najnovejših kriterijev za določitev mednarodno pomembnih območij za ptice (IBA). Končno poročilo (dopolnjena verzija). Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor. DOPPS, Ljubljana.
20. JANČAR, T. (2013): Veliki škurh v Sloveniji, danes in nikdar več? *Acrocephalus* 34 (156/157): 1-4.
21. KIPP, C. & M. KIPP (2009): Zur Bestandsentwicklung des Großen Brachvogels *Numenius arquata* in der »Wüste« bei Schwege. *Charadrius* 45 81): 27-32.
22. PECBMS (2013): Population trends of common European breeding birds. CSO, Prague. (<http://www.ebcc.info/wpimages/video/Leaflet2013.pdf>)
23. REMEC, I. Ž. (2007): Gnezditvena ekologija velikega škurha (*Numenius arquata*) na Ljubljanskem barju. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo. 51 str.
24. TOME, D., A. SOVINČ & P. TRONTELI (2005): Ptice Ljubljanskega barja. Monografija DOPPS št. 3. DOPPS, Ljubljana.
25. TRONTELI, P. (1994): Ptice kot indikator ekološkega pomena Ljubljanskega barja (Slovenija). *Scopolia* 32: 1-61.
26. VALKAMA, J., P. ROBERTSON & D. CURRIE (1998): Habitat selection by breeding curlews (*Numenius arquata*) on farmland: the importance of grasslands. *Annales Zoologici Fennici* 35: 141-148.
27. VALKAMA, J. & D. CURRIE (1999): Low productivity of Curlews *Numenius arquata* on farmland in southern Finland: causes and consequences. *Ornis Fennica* 76: 65-70.
28. VALKAMA, J., D. CURRIE & E. KORPIMÄKI (1999): Differences in the intensity of nest predation in the curlew *Numenius arquata*: a consequence of land use and predator densities? *Ecoscience* 6 (4): 497-504.
29. VUKELIČ, E. (2005): Vpliv načinov gospodarjenja s travišči na ptice gnezdilke Ljubljanskega barja. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo. 55 str.